

OILANING JAMIYAT HAYOTIDAGI O'RNI VA AHAMIYATI

Xujamatova Xusnidaxon Mansurovna

Qo'qon davlat universiteti milliy g'oya va huquq kafedrası o'qituvchisi

Davlatova Sarvinozxon Jahongir qizi

Pedagogika va psixologiya fakulteti talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20625288>

Annotatsiya. Mazkur maqolada oilaning jamiyat taraqqiyotidagi o'rni, uning tarbiyaviy, ma'naviy va ijtimoiy funksiyalari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Oilaning shaxs kamoloti, barkamol avlod tarbiyasi, milliy qadriyatlarning saqlanishi hamda jamiyat barqarorligini ta'minlashdagi roli yoritiladi. Shuningdek, zamonaviy oilalar oldida turgan muammolar, ularning kelib chiqish sabablari va yechimlari ilmiy-nazariy manbalar asosida bayon etiladi. Oila institutini mustahkamlashning ustuvor yo'nalishlari hamda davlat va jamiyatning bu boradagi vazifalari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: oila, jamiyat, tarbiya, ma'naviyat, qadriyatlar, barkamol avlod, ijtimoiy institut, oilaviy munosabatlar, farovonlik, yoshlar tarbiyasi.

Kirish

Oila insoniyat tarixida vujudga kelgan eng qadimiy va muhim ijtimoiy institutlardan biri hisoblanadi. U jamiyatning asosiy bo'g'ini bo'lib, insonning biologik, psixologik, ma'naviy va ijtimoiy ehtiyojlarini qondirishga xizmat qiladi.

Har qanday davlat va jamiyat taraqqiyoti oilaning mustahkamligi, undagi sog'lom muhit hamda avlodlar davomiyligiga bog'liqdir. Shu sababli oila masalasi barcha davrlarda olimlar, mutafakkirlar va davlat arboblarning diqqat markazida bo'lib kelgan. Sotsiologiya fanida oila jamiyatning eng muhim ijtimoiy instituti sifatida e'tirof etiladi. Mashhur sotsiolog olimlar E. Dyurkgeym, T. Parsons, P. Sorokin va boshqa tadqiqotchilar oilaning jamiyatdagi vazifalari va ahamiyatini keng o'rganganlar. Ularning fikricha, oila nafaqat insonning dunyoga kelishi va voyaga yetishini ta'minlaydi, balki jamiyatning ma'naviy va madaniy qadriyatlarini avlodlardan avlodga yetkazuvchi asosiy vosita ham hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasida ham oilani mustahkamlash, uning huquqiy va ijtimoiy himoyasini ta'minlash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biridir.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida oila jamiyatning asosiy bo'g'ini sifatida e'tirof etilgan bo'lib, davlat tomonidan muhofaza qilinishi belgilangan. Bu esa oilaning nafaqat shaxsiy, balki umumijtimoiy ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi.

Oila kishilar o'rtasidagi nikoh, qarindoshlik va farzand tarbiyasi asosida shakllanadigan ijtimoiy munosabatlar tizimidir. Sotsiologik nuqtai nazardan oila jamiyatning mikro modeli bo'lib, unda jamiyatga xos bo'lgan barcha munosabatlar o'z aksini topadi.

Talcott Parsons oilaning quyidagi asosiy funksiyalarini ajratib ko'rsatadi:

1. Reproduktiv funksiya;
2. Tarbiyaviy funksiya;
3. Iqtisodiy funksiya;

4. Emotsional va psixologik qo‘llab-quvvatlash funksiyasi;
5. Ijtimoiy nazorat funksiyasi;
6. Madaniy qadriyatlarni uzatish funksiyasi.

Mazkur funksiyalar jamiyatning barqaror rivojlanishini ta’minlashda muhim ahamiyatga ega. Oila orqali inson jamiyatning to‘laqonli a’zosiga aylanadi, ijtimoiy me’yor va qadriyatlarni o‘zlashtiradi. Sharq mutafakkirlari ham oilaning ahamiyatiga alohida e’tibor qaratganlar.

Jumladan, Abu Nasr Forobiy, Abu Ali ibn Sino, Alisher Navoiy va boshqa allomalar inson kamolotida oilaning rolini yuksak baholaganlar. Ibn Sino farzand tarbiyasini jamiyat taraqqiyotining muhim omili deb hisoblagan bo‘lsa, Navoiy oiladagi mehr-oqibat va tarbiyani inson kamolotining asosi sifatida ko‘rsatgan.

Oilaning tarbiyaviy ahamiyati

Oilaning eng muhim funksiyalaridan biri tarbiyaviy funksiyadir. Bola dunyoga kelgan kundan boshlab uning shaxs sifatida shakllanish jarayoni oilada boshlanadi.

Psixologlarning ta’kidlashicha, inson xarakterining asosiy qismi hayotining dastlabki yillarida shakllanadi.

Oilada bola:

- Axloqiy me’yorlarni;
- Ijtimoiy xulq-atvor qoidalarini;
- Milliy va umuminsoniy qadriyatlarni;
- Muloqot madaniyatini;
- Mehnat ko‘nikmalarini o‘zlashtiradi.

Farzand tarbiyasida ota-onaning shaxsiy namunasi alohida ahamiyatga ega.

Pedagogika fanida tarbiyaning eng samarali usuli shaxsiy namuna ekani ta’kidlanadi. Shu sababli ota-onalarning ma’naviy saviyasi, madaniyati va mas’uliyati farzand tarbiyasiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. O‘zbekistonlik pedagog olimlarning tadqiqotlariga ko‘ra, oiladagi sog‘lom psixologik muhit bolaning intellektual va ma’naviy rivojlanishida muhim omil hisoblanadi. Oilada mehr-muhabbat, o‘zaro hurmat va ishonchning mavjudligi bolada ijobiy fazilatlarining shakllanishiga yordam beradi.

Oilaning ma’naviy ahamiyati

Oila ma’naviyat maskani sifatida insonning ruhiy dunyosi va axloqiy qarashlarini shakllantiradi. Ma’naviyat insonning ichki dunyosi, qadriyatlari va hayotiy maqsadlarini belgilovchi muhim omildir. Milliy qadriyatlar, urf-odatlar va an’analar avvalo oilada saqlanadi hamda yosh avlodga yetkaziladi. O‘zbek xalqining kattalarga hurmat, kichiklarga izzat, mehmondo‘stlik, mehr-oqibat kabi qadriyatlari oilaviy tarbiya orqali shakllanadi.

Birinchi Prezidentimiz Islom Karimov ta’kidlaganidek, yuksak ma’naviyat – yengilmas kuchdir. Ma’naviyatning shakllanishida esa oilaning o‘rni beqiyosdir.

Ma’naviy jihatdan sog‘lom oilalarda voyaga yetgan yoshlar:

- Vatanparvar bo‘ladi;
- Jamiyat oldidagi mas’uliyatini his qiladi;
- Milliy qadriyatlarga hurmat bilan qaraydi;

- Turli yot g'oyalar ta'siriga kamroq beriladi.

Shu bois oilada ma'naviy tarbiyani kuchaytirish bugungi kunda ham dolzarb vazifalardan biri bo'lib qolmoqda.

Oilaning ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati

Oila nafaqat tarbiya maskani, balki iqtisodiy munosabatlarning ham muhim subyekti hisoblanadi. Oilada moddiy ne'matlar yaratiladi, taqsimlanadi va iste'mol qilinadi.

Iqtisodchilar fikriga ko'ra, oilaning iqtisodiy barqarorligi uning ma'naviy va psixologik muhitiga ham ta'sir ko'rsatadi. Oilaning daromad manbalarining barqarorligi:

- Farzandlar ta'limini yaxshilash;
- Sog'liqni saqlash xizmatlaridan foydalanish;
- Madaniy ehtiyojlarni qondirish;
- Oilaviy farovonlikni oshirish imkonini beradi.

Shuningdek, oila inson uchun ijtimoiy himoya vazifasini ham bajaradi. Turli hayotiy qiyinchiliklar va inqirozli vaziyatlarda oila a'zolari bir-biriga moddiy va ma'naviy yordam ko'rsatadi.

Zamonaviy oilalar oldidagi muammolar

Globalashuv va axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi oilalar hayotiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Bu jarayonlar bilan bir qatorda qator muammolar ham yuzaga kelmoqda.

Ajrimlar sonining ortishi

Dunyo miqyosida ajrimlar ko'rsatkichining ortib borishi oilaviy munosabatlar barqarorligiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Ajrimlarning asosiy sabablari sifatida:

- Oilaviy hayotga tayyorgarlikning yetarli emasligi;
- Moddiy qiyinchiliklar;
- O'zaro tushunmovchiliklar;
- Mas'uliyatsizlik;
- Uchinchi shaxslarning aralashuvi keltiriladi.

Axborot makonining ta'siri

Internet va ijtimoiy tarmoqlar axborot olish imkoniyatlarini kengaytirgan bo'lsa-da, ayrim hollarda oilaviy munosabatlarga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Virtual muloqotning ortishi oila a'zolari o'rtasidagi jonli muloqotning kamayishiga olib kelishi mumkin.

Tarbiya bilan bog'liq muammolar

Bandlikning ortishi natijasida ayrim ota-onalar farzand tarbiyasiga yetarli vaqt ajrata olmayapti. Natijada bolalar tarbiyasida nazoratning susayishi va turli salbiy holatlar yuzaga kelishi mumkin.

Ma'naviy tahdidlar

Ommaviy madaniyatning ayrim salbiy ko'rinishlari yoshlarning ma'naviy dunyosiga ta'sir ko'rsatishi mumkin. Bu esa milliy qadriyatlarning zaiflashishiga olib keladi.

Oilani mustahkamlashning ustuvor yo'nalishlari

Oilani mustahkamlash jamiyat taraqqiyotining muhim sharti hisoblanadi.

Buning uchun quyidagi yo'nalishlarda ish olib borish maqsadga muvofiq:

1. Yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash

Nikoh va oilaviy munosabatlar bo'yicha bilimlarni oshirish yosh oilalarning mustahkam bo'lishiga xizmat qiladi.

2. Ota-onalarning pedagogik madaniyatini yuksaltirish

Farzand tarbiyasi bo'yicha zamonaviy pedagogik va psixologik bilimlarni targ'ib qilish zarur.

3. Oilaviy qadriyatlarni rivojlantirish

Milliy urf-odatlar va an'analarni yoshlar ongiga singdirish oilaning ma'naviy asoslarini mustahkamlaydi.

4. Ijtimoiy himoyani kuchaytirish

Kam ta'minlangan va ehtiyojmand oilalarni qo'llab-quvvatlash jamiyatdagi ijtimoiy barqarorlikni ta'minlaydi.

5. Psixologik xizmatlarni rivojlantirish

Oilaviy nizolarni bartaraf etishda professional psixologik yordam tizimini takomillashtirish muhimdir.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, oila jamiyatning eng muhim va ajralmas bo'g'ini hisoblanadi.

Insonning dunyoqarashi, ma'naviy qiyofasi, axloqiy fazilatlarini va hayotiy qarashlari avvalo oilada shakllanadi. Shu bois oilaning mustahkamligi jamiyat taraqqiyoti va davlat barqarorligining muhim omillaridan biridir. Bugungi globallashuv sharoitida oilaning tarbiyaviy, ma'naviy va ijtimoiy ahamiyati yanada ortib bormoqda. Barkamol avlodni tarbiyalash, milliy qadriyatlarni asrash va sog'lom ijtimoiy muhitni shakllantirishda oilaning o'rni beqiyosdir. Shu sababli oilani mustahkamlash, yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash, oilaviy qadriyatlarni rivojlantirish va oilalarning ijtimoiy himoyasini kuchaytirish davlat hamda jamiyat oldidagi muhim vazifalardan biri bo'lib qolaveradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasining Oila kodeksi. – Toshkent, 2024.
3. Abu Nasr Forobiy. Fozil odamlar shahri. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2016.
4. Abu Ali ibn Sino. Donishnoma. – Toshkent: Fan, 2018.
5. Alisher Navoiy. Mahbub ul-qulub. – Toshkent: G'afur G'ulom nashriyoti, 2017.
6. Islom Karimov. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
7. Talcott Parsons. The Social System. – New York, 1951.
8. Pitirim Sorokin. Society, Culture and Personality. – New York, 1947.
9. Émile Durkheim. The Division of Labor in Society. – New York, 1984.
10. Pedagogika: Oliy ta'lim muassasalari uchun darslik. – Toshkent: O'qituvchi, 2021.
11. Oila psixologiyasi. Oliy ta'lim muassasalari uchun o'quv qo'llanma. – Toshkent, 2022.
12. Ma'naviyat asoslari. – Toshkent: Ma'naviyat, 2020.